

RAJTUNK MÚLIK: A JÖVŐ BUDAPESTJE

Előző számunkban könyvismertetés formájában jeleztük, hogy Lukovich Tamás és Csontos János szerkesztésében 22 szakszerző tollából a MI BUDAPESTÜNK címen könyv jelent meg a Pallas Stúdió kiadásában, melynek bemutatóját május hó 16-án tartották. A Kiadó egyetértésével kiragadva az írások egyikét, jelen számunkban szemléltetésképpen közöljük Lukovich Tamás „RAJTUNK MÚLIK: A JÖVŐ BUDAPESTJE” című írását. Mint azt a könyvismertető keretében érintettük, a felkért szerzők, illetve interjúalanyok a Budapest fejlesztéséért felelősséget érző értelmiség, illetve szakértelmiség reprezentánsai. Szükséges hangsúlyozni, hogy az elmúlt évtized folyamán nem született átfogó Budapest-vízió, fejlesztési stratégia. A kötet, amelyből szemelvényt közlünk, ezt a hiányt kívánja szándékai szerint pótolni.

„Ne készíts kicsinyes terveket; azokban nincs mágikus erő, hogy megpezdítse az ember vérért, s minden bizonyal soha nem is válnak valóra. Nagyszabású terveket készíts, reményeidben és munkádban magasra helyezd a mércét, emlékezve arra, hogy az a nemes és ésszerű városi mintázat, amelyet egyszer rögzítettek, soha nem fog eleynészni.”

Daniel Burnham

Bevezetés

Az 1893-as chicagói világkiállításon elhangzott híres Burnham-beszédben megfogalmazott gondolatokat – a tervezési folyamat demokratizálásával párhuzamosan – már sokszor „ízke-re szedték”. Érdeemes mégis megfontolni az úgynevezett „szép város” mozgalom (City Beautiful Movement) elindítójának és apostolának szavait így, az ezredforduló Magyarországon, Budapest jövőjével kapcsolatban is. Különösen egy – oly régóta hiányzó – markáns jövőkép kialakítása kapcsán üzenhet nekünk, amely egyedi vízió nélkül a nagyvárosok globális versenyében Budapest nem lesz képes felkerülni a tőke, a kultúra és a turizmus világtérképére; mindezt persze úgy, hogy az itt élőknek is élhetővé lehessen varázsolni a fővárost. Budapest régóta lépéshátrányban van, így nem elegendők a kis lépések a felzárkózáshoz: akkorra az első vonal már máshol tart. Kevés tehát a szürke munkálkodás, a mindennapi teendők sorolása, a problémákra való reagálás. A stratégiai célokat „radikálisan” és feszítetten kell kijelölni, ezek alapján markáns prioritásokat kell megfogalmazni, amelyekhez aztán taktikusan lehet eszközöket választani.

Lényegében ilyen olvasata (is) lehet most számunkra Burnham több mint százéves kiáltványának.

Ha számba vesszük a főváros történelmi fejlődését, megállapíthatjuk, hogy nem vagyunk híján a korabeli vízióknak sem. Természetesen vannak köztük olyanok, amelyek megrekedtek a gondolati szinten (ilyen például a mostani Nagykörút vonalába álmódott, a Dunából kiágazó mesterseges vízi út velencei vagy amszterdami hangulatot kínáló terve), de számos közülük meg is valósult, és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a XIX–XX. század fordulóján Budapest nemzetközi hírnévre tett szert. (Utóbbi példák közül az Andrássy út és a kontinensen első millenniumi földalatti vasút, a Városliget együttese vagy a Wekerle-telep említhető). Bár Ybl Miklós és kortársainak munkássága egyedi épületeikben testesült

Budapest „főutcája”, a Rákóczi út pusztulását meg kell állítani - a főutca a város vitalitásának szimbóluma

meg, ezek a Közmunkatanács által biztosított átfogó koncepcionális keretben, városépítészeti léptékben érvényesülhettek igazán. Ugyanakkor tudatában kell lennünk, hogy a főváros a történelem során még sohasem volt olyan mozaikszerű és elentmondásos, mint manapság: megtalálható benne a XXI. századi színvonalat képviselő Graphisoft Parktól kezdve a XIX. századi településviszonyokig szinte minden.

Koncepcionális megfontolások

A városok lényege több ezer éves történetük alatt nem változott: az anyagi javak és gondolatok, eszmék cseréjének kitüntetett (és megszentelt) helyszínei. Jelenleg a világ nagyvárosai fokozódó versenyben törekednek arra, hogy látható és láthatatlan globális hálózatok csomópontjaiként, önmagukat állandóan újradefiniálva, jelentős pénzügyi, fogyasztási és szórakoztató központokká váljanak. Mindezek a folyamatok sajátos spekulatív projektekből manifesztálódnak; ezek a különféle áramlatok, illetve témaparkok: repülőterek, bankközpontok, szálloda- és konferenciaközpontok, kaszinók, éttermek, vendéglátó, szórakoztató, kulturális, sport- és rekreációs komplexumok, bevásárlóközpontok, múzeumok. A városépítészeti reakciója pedig a szervezett látványosság: az 1980-as évektől kezdve az imázsjavítás és a városi látványosságok szervezése a tőke és a kívánatos osztályok vonzásának eszközévé válik. A nemzetközi referencia megszerzésének ma már szintén egyedüli módja annak bizonyítása, hogy az adott város képes jelentős látványos rendezvényeket vonzani – például olimpiát (Barcelona, Sydney), Forma-1. Grand Prix-t (Monaco, Budapest), vilákiállítás (Sevilla, Montreal), csúcserőkezelteket és kongresszusokat (Rio de Janeiro, Brüsszel, Helsinki), divat show-kat (New York, Párizs), művészeti fesztiválokat (Cannes, Salzburg) stb. Ezenkívül a sikeres városoknak igazi – történelmi és kortárs – egyéniségekre (híres karmesterekre, rendezőkre, képzőművészekre, írókra, tudósokra, sportolókra) is szükségük van ahhoz, hogy megváltoztassák, felépítsék és eladják imázsukat (hasonlóan a sikeres labdarúgóklubokhoz).

Christian Norberg-Shulz szerint a városépítész a genius loci láthatóvá tétele; a városfejlesztő, a városépítész feladata pedig abban áll, hogy olyan tereket alkosson, ahol e szellem segíti az embereket abban, hogy otthonosan érezzék magukat. Az identitás persze nem feltétlenül egyenlő a PR-céllal létrehozott és eladott imázzsal. Kevin Lynch óta tudjuk, hogyan kell kognitív térképezéssel megfejteni a városok tudatalattiját. Egy komplex nagyvárosban a kulturális identitás kérdése is bonyolult. Felmerül a kérdés: kinek az identitás-elképzelése érvényesüljön? Azoké, akik a történelem összes relikviáját meg kívánják őrizni, az utcákat kockakövel akarják burkolni és virágládákkal szegélyezni; vagy azoké, akik a fejlesztések hatására növekvő telekárakkal és lakbérékkel költözésre kényszerítenek jelentős rétegeket? Azoké, akik turistáknak komponálnak kereskedelmi imázst, illetve vásárhangulatot, vagy azoké, akik a málló vakolatban és „hrabali” hangulatú szegénységben vélik megtalálni a hely igazi identitását? Mára már a természetes identitás koncepciója is megkérdőjeleződött, ami után csak az ember választotta kulturális identitás lehetősége marad. A városok esetében pedig a kulturális identitás meg-

alkotói a különféle intézmények és médiumok (beleértve az építészetet és az építészeti lapokat is).

Az urbanisztika számára a globalizációs dilemmák két oldal is fontosak. Egyrészt az épített kultúra szempontjából eldöntendő, hogy érdemes-e kritikátlanul egy uniformizáló globális erőfeszítés mögé állni, amely végső esetben magát az ezerszínű városi kultúrát semmisítheti meg; másrészt az utóbbi évtizedek azt mutatják, hogy a globalizálódó piac az egyenműséggel szemben felértékelni látszik az egyediséget. Ez az a jelenség, ami a posztmodern kor városépítészetiében az emlékezetességre való törekvéssel jellemezhető, ami – noha a világméretű turizmus hajtóereje – antiglobalizációs jellegű.

A posztindusztriális nagyvárosok globális versenyében egyre inkább gazdasági gépezetként tekintünk e metropoliszokra (mint a beruházás és a fogyasztás központjaira), míg a múltban inkább társadalmi egységként kezeltük őket. Az ezredforduló kommunikációs és gazdasági folyamatai példa nélküliek. Biztonsággal előre jelezhető, hogy az átalakulás nyertesei azok az egyének, szervezetek és városok lesznek, akik és amelyek képesek változni, tanulni és alkalmazkodni. Ehhez közös tanulási folyamatokra van szükség, amelyekben a kölcsönhatásban lévő különböző kultúrák megtermékenyítik egymást. De a hálózati együttműködésen alapuló „tudás-társadalomban” az együtt tanulás még fontosabbá válik, mint az egymástól tanulás. Tanuljunk tehát egymástól és együtt – egyrészt azért, hogy eddig soha nem látott kihívásokat és helyzeteket megoldhassunk; másrészt, hogy gazdag és sokszínű kulturális örökségünk tovább gazdagodhasson!

A korszakot jellemző rugalmas termelés és fogyasztás, valamint az ezeknek leginkább megfelelő rugalmas munkaerőpiac úgynevezett kreatív hálózatokat hoz létre, amelyek variábilis geometriája földrajzi távolságokat, kultúrákat ível át valós idejű kapcsolatokkal. A kreativitás a hálózatok szempontjából válik meghatározó komponenssé. Ez azt jelenti, hogy sok egymással kölcsönhatásban lévő, alapvetően kisleptékű, helyi műhelyjellegű üzleti tevékenység, illetve projekt (divat, multimédia, reklám, szoftver, televízió, film, újság, építészeti) köré hálózatok szerveződnek. Ezek aztán sokszor beszállítói válnak nagyobb léptékű hálózatoknak. Egy újfajta kézművesesség – esztétikai tartalommal kapcsolatos mesterségek – reneszánszának vagyunk szemtanúi, a kultúra így egyszerre globalizálódik és lokalizálódik.

A XXI. század gazdasági és kulturális értelemben meghatározó urbánus központjai azok a nagyvárosi régiók lesznek, amelyek az úgynevezett „kreatív hely” tulajdonsággal jellemezhetőek. (Ilyennek számítanak jelenleg többek között Los Angeles, a Szilíciumvölgy, Ottawa környéke, Párizs régiója vagy Lombardia térsége.) Természetesen egy kreatív hely kialakulása több feltétel szerencsés egybeesésének köszönhető: ezek között említendő a kulturális hagyományok (őshonosaké vagy bevándoroltaké), a kedvező regionális gazdasági kontextus, a helyi intenzív bekapcsolása a globális infrastruktúrahálózatokba, a helyi hálózatok gazdagsága (urbánus terek és intézmények: gyalogosközpontok, kávéházak, kiállítóterem, egyetemek) a szemtől szembe találkozások elősegítésére, valamint az úgynevezett idegen jelenléte. A városfejlesztésre mindig megtermékenyítően hatott az idegen, bevándorló elem – jó példa erre London, Hollywood, vagy New York. Bu-

**Vajon a tervezett Madách sétány nem teszi-e tönkre
e zárt világ páratlan miliójét?
A budapesti „Jewish Town” komplex rehabilitációja
egy kiaknázatlan, hatalmas idegenforgalmi lehetőség**

dapestnek ezen a területen is ígéretesek a történelmi adottságai, hiszen a szerb, német, görög, szláv és cigány kisebbsé-

formáló) tényezővé válik. A csillagászati összegeket gyakorlatilag a fény sebességével mozgó világméretű pénzmossa-

gek mellett London után köztudottan a legnagyobb összefüggő zsidó közösséggel rendelkezett. De kiválóak az adottságai (az öröksége) ahhoz is, hogy a kreatív találkozásokat elősegítő urbánus helyi hálózatok minőségét megteremthesse, ahol az érdekelt szereplők közötti kommunikációnak megvannak a megfelelő fórumai, hogy a gondolatok, jelek, képek és szimbólumok intenzív cseréje megtörténhessen.

A XXI. század sikeres nagyvárosainak kulcsszava a minőség lesz: termelésben, életmódban és kultúrában egyaránt. Ha ehhez még hozzátesszük a demokratikus környezet kulcsszavát: a választás szabadságát, akkor már határozott értékek és vezérelvek mentén folyhat a jövőnk alakító városfejlesztés. A választás szabadságának, a választéknak minden területre ki kell terjednie – a különféle kiskereskedelmi formák egymás mellett élésétől (főutcák kisüzletei, piacok, bevásárlóközpontok, elektronikus áruházak) kezdve a lakástípus- és lakóhelykínálaton át egészen a közlekedési módokig (egyéni közlekedés versus tömegközlekedés). Mindezekkel párhuzamosan két nagy kihívást is kezelni kell tudni majd a jövőben: az egyre dráguló nagyvárosi élet költségeinek fedezését, valamint a szabadidő értelmes eltöltése készségének és lehetőségeinek megteremtését.

Mindehhez céltudatos fejlesztés, jelentős projektek és elegendő tőke kell. Szó sincs azonban tőkehiányról globális méretekben. A veszély sokszor éppen az ellenkezője: többek között az információs gazdaság eredményeképpen virágzó globális feketegazdaság is egyre inkább városfejlesztési (vagy inkább város-

egyik kedvelt eszköze a spekulatív ingatlanfejlesztés, ami az ingatlanpiacok instabilitását és a városalakzat hirtelen átalakulását okozhatja anélkül, hogy a helyi társadalom és gazdaság érdekeit, illetve hagyományait figyelembe venné.

Javaslatok, gondolatok

Budapest jövőjéről gondolkodva – keretként – álljon itt mindjárt az elején az általam vezetett szakértői csapat által a fővárost és Pest megyét magában foglaló Központi Régió nemrégiben megfogalmazott stratégiai jövőképe. Mikor Magyarország már több éve tagja az Európai Uniónak, „a régió fejlődésének felgyorsulása a régió belüli cselekvő partnerségnek, a sokrétű hazai és hálózati együttműködésnek, valamint a hatékonyan felhasznált európai uniós alapok gazdaságélénkítő hatásának köszönhető. A hagyományos infrastruktúrák terén felszámolta a legegésőbb kapacitáshiányokat, az információs társadalom fejlesztésében pedig kihasználta regionális versenyelőnyét. A tudásalapú emberi erőforrás- és gazdaságfejlesztés az üzleti szolgáltatásokra, a kutatás-fejlesztésre, a kulturális gazdaságra és a szabadidő-gazdaságra koncentrált. Jelentős nemzetközi figyelmet is keltő zászlóshajó-projektek valósulnak meg. Az átgondolt fejlesztés eredménye a többpólusú fejlődés és a koordinált területhasználat. A térség többféle társadalmi rétegnek is vonzó életkörülményeket kínál. „Tehát: part-

Gyöngyösig érnek; közvetett hatásai pedig akár ez ötszáz kilométer sugarú körben is kimutathatóak. Ugyanakkor Budapest nem lesz sem nagyrégiós pénzügyi központ, sem világváros (e kettő ugyanis összefüggés) – ez a tízmilliósook „klubja”: London, Párizs és kisebb mértékben Berlin szerepe az európai városhálózat első vonalában; de törekedni sem célszerű erre. A kétmillió alá csökkent lakosság szám miatt sem kell aggódní (Budapestet egyébként eredetileg hatszázezer emberre tervezték, s „nagyságának” csúcsán közel ötször ennyien használták): a kevesebb mint fele akkora Zürich vagy Sevilla jól kidolgozott imázsukkal virágzó európai városok. Sokkal inkább a lakosság összetételével, valamint a minőségi életet megalapozó gazdasági tevékenységekkel szükséges alaposabban foglalkozni.

Egyrészt a városépítésznek már ma is gondolniuk kell arra, hogy újabb, ötven év feletti emberek tömege jelenik meg a maitól sokban eltérő lakó- és rekreációs igényekkel, illetve lehetőségekkel. Az úgynevezett szabadidő-gazdaság az egyik pillére lehet a növekvő részesedésű szolgáltatási szektornak, de az agglomeráció békés és tiszta települései a világ módosabb magyarságának is kiváló helyet kínálhatnak nyugdíjas-életmódfaluk számára, természetesen a rekreációra és a magas szintű egészségügyi szolgáltatásokra fókuszálva. Másrészt a gazdaságfejlesztés húzóágazatai az üzleti szolgáltatások (pénzügyek, biztosítás, ingatlanpiac, szervezeti és jogi tanács-

Egy multikulturális nagyváros szinte kötelező alkotórésze a China Town

adás, marketing, PR, biztonságipar, információgyűjtés és -feldolgozás, vezetői információs rendszerek, kutatás-fejlesztés) a speciális idegenforgalom (konferencia-, gyógy-, fesztivál-, vallási turizmus) és a kulturális gazdaság, azaz a kultúrával összefüggő iparágak és szolgáltatások lehetnek. Ez utóbbi különösen erőssége a magyar fővárosnak, amelyre egyedileg építeni lehet. Idetartoznak mindazok a területek, amelyek szellemi, esztétikai tartalommal foglalkoznak: a reklám- és filmipar, CD- és könyvkiadás, szoftverkészítés, formatervezés, grafika, divat, zenei és építészstudiók, fesztiválok (de idetartozik a kutatás-fejlesztés és a felsőoktatás is). Amellett, hogy ezek jelentős gazdasági eredményt is létrehozhatnak, ezekre alapozva lehet olyan egyedi miliót nyújtani, ami az üzleti szféra és a turizmus számára is vonzó célpont.

Budapest versenytársai közül már jó néhánynak sikerült felépítenie és sikeresen eladni arculatát. Bécs a szecesszióra épített, mely témába komplex módon belefoglalta az építészetet és a zenét (utóbbi az operettől az operabálig). A császárváros mindezt városépítészeti rekonstrukcióval nyomatékosította. Kisebb léptékben Salzburg is sikeresen épített a Mozart-kultuszra, a zenei fesztiváltól a bonbonig. Prága a cseh irodalom klasszikusaira „játszik rá” sikeresen, a városarculatot „középkori skanzen” jelleggel alakítva. A Budapest-mítosz még várat magára, pedig van miből „gyúrni”: ha Bécsről „cse-

nerség – hálózati együttműködés – gazdaságfejlesztés – infrastruktúra és információs társadalom – zászlóshajó-projektek. Nézzük a konkrétumokat.

Budapest fejlesztése elképzelhetetlen a vele együtt élő agglomeráció, illetve régió nélkül; csakis komplex egységben szabad őket kezelni. A lehatárolás persze problematikus (adminisztratív merevséggel nincs is értelme), hiszen a nagyvárosi régió közvetlen hatósugara, illetve „csápjai” folyószerűen már régóta Győr, Székesfehérvár, Kecskemét, illetve

2002/5 FALU VÁROS RÉGIÓ

ne”, jobb kiadású szecessziós város lehetne (gondoljunk csak Lechner Ödönre, Kós Károlyra, Róth Miksára, Csontváryra vagy a Zsolnay-porcelánra), de kiválóan építhet a zenére is (Liszt, Bartók, Kodály, Dohnányi minden nehézség nélkül értékesíthető), beleértve a népzene, a komolyzene, az operett, a cigányzene és a kortárs könnyűzene, illetve a dzsessz. Valóságos csoda, hogy Budapesten egymással párhuzamosa legalább féltucatnyi építészeti (rész)hagyomány alakult ki, a pasaréti Bauhaustól Kós Károly budai, kispesti és állatkerti munkásságáig. Kínálja még magát – nem feltétlenül jelenlegi állapotában – az oktatás, a szakoktatás, az egyetemi képzés is („az egyetemi város”), de egyes szakírók szerint egzotikumánál fogva még a századfordulós szegénység is „értékes” lehet a nemzetközi turizmus szemszögéből.

Egy markáns Budapest-vízíó strukturálisan az M0-s, illetve a főváros körüli zöldgyűrű meghatározott pontjain tematikus kapukat jelölhetne ki, amelyeken keresztül történhet a párbeszéd a városkörnyékkel, a régióval. Az M1–M7-es vonalában Budaörsnél ez a téma már kézenfekvő: a kereskedelem, hasonlóan az M3-as bevezető szakaszához; az M5-ös mentén a logisztika kínálkozik, a 11-es főút és a Duna közötti sávban pedig a szabadidősportok és a rekreáció kínálja magát lehetőségként. A Városliget és a Népliget után időszerű lenne a „Második Millenniumnak” is elhelyeznie egy harmadik nagyszabású városi közparkot ehhez kapcsolódóan az Omszki tó – Lupa sziget sávjában. A Dunát pedig fel kell támasztani – vizuálisan és funkcionálisan is –, hogy ismét éljen: turisták, sportolók, helyi közlekedők, éttermek, szállodák és szállítók számára egyaránt. Miért csak Zürichben vagy Sydneyben lehet igénybe venni a helyi tömegközlekedés, a vízi taxik vagy akár a hidrolánok számára az éppen aktuális vízfelületet?

A city-funkciókat – a jelenleg a Las Vegas-i mintát követő – lineáris folyószerű nyúlványok ellenpontozására (lásd a Váci út vagy a Budaörsi út egy telek mélységű spontán fejlődését) a Csepel-sziget funkcionálisan és vizuálisan is értékes északi csúcán lenne érdemes bővíteni, tervszerű zöldmezős beruházásokkal. A kiemelt közlekedési folyosók (Váci út, Üllői út, Budaörsi út, Szentendrei út, Hungária körút) mentén a városképet megújításával kiemelten kell foglalkozni, hiszen az emberek többségének tulajdonképpen ezek jelentik a város mindennapi „arcát”: a látogatók, de a helyben közlekedők döntő része ezek mentén haladva szerzi az első, vagy sokszor kizárólagos benyomását a fővárosról. Különösen igaz ez a Ferihegyi gyorsforgalmi útra, amely mind a forgalmi kapacitás, mind az utcakép szempontjából jelentős beavatkozásra szorul. A repülőtér gyorsvasúti kapcsolatát a Belvárossal pedig a közeljövőben meg kell oldani. Ne felejtjük el, hogy Budapest nemzetközi repülőterének köszönhetően a főváros húszonhat nagyvárossal határos!

A Belváros funkcionális kiürülésével már rövidebb távon számolni kell, hiszen a folyamat megindult: bankok, multinacionális vállalatok, médiastúdiók vonulnak ki külsőbb övezetekbe. A revitalizáció kulcsa a minőségi lakásellátás lehet, hiszen ez azon kevés városi funkciók egyike, amelyre hosszú távon is szükség lesz. A lakófunkció visszaállítása azonban csak annak ismeretében lehet sikeres, ha tudjuk, hogy a szuburbanizáció, a budai vagy észak-pesti zöldövezetekbe való kiáramlás világtendenciát követ. Természetesen ez a kiáramlás le fog

lassulni, sőt az első generációs kiköltözők egy része kisvártatva vissza is áramolhat. A Belváros (az Andrásy út környéke, a Lipótváros) a második otthonok, egy új, polgárosodott kétlakóság terepe lehetne honfitársainknak és külföldieknek egyaránt.

A szuburbanizáció fővárosi változatával – az alapvető infrastrukturális hiányokon is túl – gond van. Míg másutt a lakófunkció kiáramlása mellett a kereskedelem és a munkahelyek kitelepülését is regisztrálni lehet, addig nálunk a kereskedelem részben, a munkahelyek pedig alig mozdultak ebbe az irányba. A szuburbanizáció – amennyiben irányított folyamat – nem feltétlenül káros: a világ korábbiakban említett legkreatívabb és ezáltal legsikeresebbnek tekintett helyei tulajdonképpen szuburbanizált tájak, illetve régiók olyan jellemzőkkel, mint a lakásválaszték, a fejlett helyi szolgáltatások, beleértve a rekreációt, a hálózati gazdasági együttműködést, a tiszta környezetet, a környezettudatos életmódot és a magas szolgáltatási színvonalú közlekedési hálózatokat. A helyi közösségek identitásának szimbóluma pedig saját helyi urbánus, attraktív központjuk („kisvárosok a nagyvárosban”). Ez a „helyi érdekű” identitás megerősíthető és kiaknázzható energia nemcsak az agglomerációban (például Szentendrén, Gödöllőn, Martonvásáron, Pilisvörösváron, Budakeszin), de a főváros számos kerületében is: Pasaréten, Óbudán, Csillaghegyen, Pesthidegkúton, Budafokon, Újlipótvárosban, Zuglóban, Újpesten, Rákospalotán, Ferencvárosban, Kispest-Wekerle-telepen, Soroksáron, Csepelen.

Budapest központrendszerével kapcsolatban érdekes sajátosság, hogy a budai oldalnak a mai napig nem alakult ki egy határozott központja. Tudatos fejlesztéssel azonban megerősíthető egy olyan belbudai lineáris központ, amelynek elemei – eddig elszigetelt projektekként – már megjelentek: vagy fejlesztési szándék formájában, vagy átadott létesítményként. Ezek láncolata: a Ganz Millenáris Park – a Mamut központok – a Moszkva tér – a Déli pályaudvar (lefedve városközponti funkciókat kínáló ingatlanfejlesztés számára) – a MOM Park. Furcsa kettősége, hogy a nyitottabb, pesti, eredetileg kereskedőváros körülhatárolt központtal rendelkezik, míg a zárta és védekező Buda inkább lineáris központ mentén fejlődik.

Kulcskérdés Budapest hatalmas belső területeinek megújítása. Ennek két kiemelt területe a közterület-revitalizáció és a bátor, innovatív projektek sorozata. A közsféra által finanszírozott közterületi revitalizáció (utcák, terek, sétányok, parkok, parkolók, kerékpárutak, burkolatok, szobrok, utcabútorok, teraszok, homlokzatok megújítása, illetve fejlesztése) húzóerejét nagyvárosi méretben Barcelona, de kisebb léptékben a Belső-Ferencváros sikertörténete is megvilágítja. Bár közvetlen gazdasági haszonnal nem jár, a magánszektor beruházásait a kritikus tömeg elérése után láncreakción keresztül beindítja. Ez a fajta beavatkozás gazdasági szempontból is szerencsésebb, mint a tömbrekonstrukció (ami Budapesten pár tömb elkészülte után két évtizede gyakorlatilag leállt): olcsóbb, és gyorsabban vezet látványos eredményekhez. Gondoljunk csak bele, hogy ha az elszigetelt akcióként megvalósult Mikszáth tér vagy a Ráday utca hatása ekkora, egy nagyobb léptékű és tudatosan megkomponált program milyen pozitív fejlődést gerjesztene a Nagykörúton belül és az azzal határos városrészekben.

Az innovatív projektek szerepéről szólva az új gondolkodásmódnak reprezentatív pozitív példája lehetne a Józsefváros átforgalmazása. Ahelyett, hogy a városrész a rendőrség és a kamerák segítségével a legigénytelenebb prostitúció fantomjával küzd, félretéve a nyárspolgári előítéleteket (a problémában

lái kultuszhelyeivel – a budapesti „Jewish Town” a főváros egyik büszkesége lehetne, s ez a metamorfózis a történelmi sebek begyógyításában is segítene. S mint ahogy mára a „China Town” attrakciója is kötelező látványossága egy nagyvárosnak, fontolóra lehetne venni a „pozitív skanzenként” funkcionáló

„Gipsy Town” létrehozását is, a világszerte érdeklődést keltő cigány folklóra és muzsikára alapozva.

Bátor és kreatív projektek kellenek tehát: olyanok, amelyek „lenyomatot” hagynak nemcsak a város szövetében, de a nemzetközi turizmus térképén is. (Meglépőnek tűnhet azoknak az attrakcióknak a csokra, amelyek jelenleg Budapesttel ezt valamilyen mértékben tesszik: a Pepsi-sziget, a Száztagú Cigányzenekar, a Kommunista Szoborpark, a Terror Háza, a Budapesti Tavasz Fesztivál, a Millenáris Park és az Ecséri piac. Talán még a gyógyvíz. Egyelőre nem több.) Londonban és környékén se vége, se hossza az újszerű projekteknek: a Millenniumi Dómtól az Éden projektig (a Föld éghajlati öveit bemutató könnyűszerkezetes sátorkomplexum). Madrid az egyik pályaudvarát alakította át pálmaház hangulati botanikus kertté, kávéházakkal övezett új, szokatlan városi fórumot kínálva; a gazdasági depresszióval és polgárháborús állapotokkal sújtott Bilbao pedig Frank O. Gehry sztáreépítész szerződtetve Guggenheim-múzeumot épített, amely több mint egymillió turistát vonz évente. Sevilla egy bő fél évszázadon belül kétszer rendezett (mindig újabb területét fejlesztve) világkiállítást, majd 1999-ben atlétikai világbajnokságot; Gaudí és Cerda Barcelonája pedig a sevillai világkiállítás évében (!) rendezett olimpiát követően újabb kreatív projektet valósított meg: az első hazai virtuális egyetemet.

Az adottságok tematizálásának különleges példája a Cosa Nostra központjának is tekintett és korábban rettegett szicíliai Corleone kisvárosa, amely pontosan kínos hagyományaira épít, amikor – a múlttal leszámolandó – létrehozta a nemzetközi szervezett bűnözés dokumentációs központját és a turistákat megcélzó maffiamúzeumát. Toulouse pedig „az európai újtechnika fővárosaként” tematizálja magát, a meglévő repülőgéppalkatrész-gyártásra alapozva, és ehhez igazítva fejlesztéseit. Ázsiában is hatalmas verseny folyik – csak más lépékben és hangsúlyokkal. Peking 2004-ben olimpiát rendez, a 14 milliós Sanghaj pedig Hongkong mellett vezető szerepre tör.

A lakófunkció az, amire hosszú távon is biztosan szükség lesz a Belvárosban

lehetőséget látva) előnyre fordíthatná a kínos hagyományt. (A szlömösödés sehol sem vonz tőkét.) A hamburgi Reperbahn, a londoni Soho, az amszterdami belváros, a sydneyi Kings Cross különleges – nemcsak „vigalmi igényeket” kiszolgáló – idegenforgalmi vonzerővel bír, afféle „pozitív gettó”, átlátható helyzetet teremt és virágzó turizmust gerjeszt. Akinek ez nem tetszik a helyi lakosok közül, az sem jár rosszul: korábban elértéktelenedett lakása hamarosan tízszeresét fogja érni, s másutt kényelmesen megoldhatja ingatlangondjait.

A „kisvárosok a nagyvárosban” (urban villages, Kulturstraßen) nagyvárosi részidentitások szellemében például a Népszínház utcát (amely adottságai páratlanok, hiszen az Emkét köti össze a nemzeti sírkerttel, érintve a Teleki téri piacot) kivételes kisvárosi hangulatot árasztó világgá lehetne átforgalmazni: fákkal, szeszélyes beugrókkal, kockás abroszú kisérvendéglőkkel, villamossal színesített kispolgári életmód élő és fesztelen skanzenjeként.

A hátrányok előnnyé formálása nagyobb léptékben is megkísérelhető; a szegregáció, a „gettósodás” okos várospolitikát követve hallatlan érték is lehet. Például a Dob utca, Kazinczy utca, Síp utca és Dohány utca egybefüggő környéke ma is páratlan kulturális és civilizációs érték, amely mostanáig paragon hevert az idegenforgalom szempontjából. (A prágai gettó kisebb, a velencei néhány háztömbnyi, a bécsi pedig egy vigalmi negyed szomszédságában van.) Tudatos alakítással – a maga etnokulturális világával, éttermeivel, kisüzleteivel, val-

A városatyák a fejlesztésre és a városképformálásra 1800 milliárd forintnyi összeget tettek félre. A külföldi tőkebefektetés a magyarországinak több mint kétszerese. Magas irodaépületek tucatjai nőnek ki a földből, két repülőtérét hamarosan mágneses magasvasút köti össze, valamint egy 2,8 kilométer hosszú tenger alatti autós alagút is épül.

Budapestnek már most temérdek látható és láthatatlan versenytársa van szerte Európában. A színpalak mögött öldöklő városverseny folyik a megarendezvények megszervezéséért. Minden aspiráns igyekszik jellegzetessé, összecserélhetetlené tenni magát, bőséggel áldoz is a közfigyelemért. Glasgow – egy látványos városrehabilitációs program betetőzéseként – 1999-ben „az építészet és a formatervezés európai fővárosa” volt. 2004-ben Barcelona lesz „a világ kulturális fővárosa”. De a versenyben nemcsak megapoliszokat találunk. Az európai városrangsorban harmadrangú 680 ezres Wrocław a szejm támogatásával a 2010-es világkiállításra pályázik.

Budapest olimpiai álmaival kapcsolatban – támaszkodva a nemzetközi tapasztalatokra (lásd például Barcelonát) elmondható, hogy az ötkarikás játékosorozat a várospolitika és a városfejlesztés leghatékonyabb katalizátora lehet. Igazi, nemzetközi figyelmet vonzó zászlóshajó-projekt, amely egyrészt túlnyomórészt olyan fejlesztéseket generál, amelyekre a főváros fejlődésének amúgy is nagy szüksége van, másrészt finanszírozásába – kompetens programozással – jelentős európai uniós forrásokat lehet bevonni.

Ilyen léptékű tervek és fejlesztési szándékok hatékony megvalósításához szervezeti szempontból indokolt lehet átgondolni egy – a főváros fejlődésének „aranykorszakát” produkáló – Közmunkatanácshoz hasonló szervezet felállítását. Ez egyrészt képviseleti úton egy szervezetbe foglalhatná a főváros, a kerületek és az agglomeráció településeinek, Pest megyének és az érintett minisztériumoknak a képviselőit, másrészt pedig hatékonyan koncentrálhatná a szükséges forrásokat és a döntéshozatali mechanizmust. Ez persze nem jelentené a részvételi demokrácia háttérbe szorítását. Például a még nálunk ismeretlen, „public debate” intézménye – amely még csak nyomokban sem hasonlít a mi alibiszzerű közmeghallgatásainkra – alkalmas lehetne egy közös jövőkép, a fejlesztési célok és a stratégia közös átgondolására. Nagyszabású városi showműsorról van szó, amely több a nyilvános vitánál: színvonalas szakmai párbaj folyik két-három ezer fős nyilvánosság előtt, a média fokozott figyelmétől övezve. (Londonban például Sir Peter Hall a Westminster Hallban tartott ilyen rendezvényen előadást a kilencvenes évek végén). Egy biztos: az ilyen polgárosodott publikum egyszerűen nem tűri el, hogy milliárdos nagyszabású közérdekű döntéseket félhomályos irodasarkokban hozzanak meg.

Végszó

Márai Sándor szerint: „Szeretni kell az életet, s nem kell törődni a világ ítéletével. Minden más hiúság.” Ez egyik oldalról mélységesen igaz, ugyanakkor írásom többek között arról is szól, hogy a világ nagyvárosainak kontextusában először – nem kevés erőfeszítés árán – el kell foglalni méltó helyünket, hogy aztán majd ne kelljen törődnünk ítéletükkel, és gondtalanabban szerethessük fővárosunkat.

A Budapest jövőjével kapcsolatban felmerült gondolatok kiemelték a „stratégiai tervezés – kulturális gazdaság – zászlóshajó-projektek” hármására épülő fejlesztés koncepcióját. Végzőként azonban emlékezzünk meg arról is, hogy a város minden időben a kultúra foglalatja, annak kifejeződése. Kultúrát pedig kitalálni nem, csak folytatni lehet. Természetesen egy nagyvárost nagyon sokfajta kultúra kölcsönhatása alakít. Ha ránézünk Budapestre, és azt mondjuk: nem tetszik nekünk valamelyik része, vagy úgy egészben, akkor tulajdonképpen azt mondjuk, hogy nem tetszik a kultúrája, ami kialakította, illetve alakítja. A város tervezése egyenlő polgári kultúrájának, illetve életmódjának tervezésével, és ez roppant felelősség! Le Corbusier Párizssal kapcsolatban elhíresült mondását megfordítva: Budapest tervezése sokkal fontosabb annál, mint hogy azt pusztán szakemberekre bizzuk.

A települések legfontosabb tőkéje a fejlődéshez (mint ahogy az egy főépítési konferencián szellemesen elhangzott): a mosoly. Nevezhetjük ezt emberi tényezőnek és kreativitásnak is (jó példa erre az elmúlt évtizedben véghezvitt „ír csoda”), ami az intézményrendszernél és a pénznél is előbbre való. Várost, vidéket vagy régiót igazán sikeresen csak pozitív energiát sugárzó, derűs és együttműködő emberek tudnak fejleszteni – legyenek azok szakemberek, vállalkozók, civil szerveződések vagy politikusok. És ahol nincs pozitív jövőkép, ott a közösség megsemmisül!

Jó lenne, ha a mi Budapestünket igazán szeretnék a lakói, és a várost a kedvesség, az egymással törődés és az együttműködés – egyben jókedvű és optimista – kultúrája alakítaná a XXI. században. És akkor a siker – úgy mellékesen – nem fog elmaradni. Álom? Ahogy az amerikai költő, Robert Penn Warren fogalmazott? „Az álom hazugság, de álmodni igaz!”

Irodalom

Csontos J., Lukovich T. szerk. (1999): *Urbanisztika 2000*, Akadémiai Kiadó, Budapest

Csontos J., Lukovich T. (2000): „Nyitva van az aranykapu?”, *Magyar Nemzet*, augusztus 5.

Csontos J., Lukovich T. (2000): „Hétköznapi globalizmus”, *Magyar Nemzet*, szeptember 9.

Csontos J. (2000): „Álom az olimpiáról”, *Magyar Nemzet*, november 25.

Közép-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács (2001): *A Közép-Magyarországi Régió Stratégiai Terve*

Közép-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács (2001): *A Központi Régió Strukturaterve*

Moravánszky Ákos (1999): „Város-maszkok” *arc*, február.

Hall, Sir P. (1998): *Cities in Civilization*, Pantheon, New York

Hámor Sz. (2001): „Az nyer, aki otthagyja a kaptafát”, *Nép-szabadság*, február 10.

Lukovich T. (2001): *A posztmodern kor városépítészetének kihívásai*, Pallas Stúdió, Budapest

Tillman J.A. (2001): „A nemzet rekonstrukciója” *Nép-szabadság*, március 17.

Lukovich Tamás